

KIRSAL TURİZM FAALİYETLERİNİN ÇOMAKDAĞ-KIZILAĞAÇ KÖYÜ EL SANATLARI ÜZERİNE ETKİSİ

EFFECTS ON RURAL TOURISM ACTIVITIES TO ÇOMAKDAĞ-KIZILAĞAÇ VILLAGE HANDICRAFT OCCUPATIONS

Sema ETİKAN¹, Tayfun ÇUKUR²

ÖZET

Kırsal turizmi tercih eden tüketici yöresinin tarımsal üretim, doğal ve tarihsel özelliklerinin yanı sıra yerel kültürünü de tanımak istemektedir. Bir bölgenin yerel kültürünü oluşturan kaynakların başında da yöresel el sanatları gelmektedir. Kadınlarının giyim-kuşamı, evlerinin mimari yapısı, düğünleri, günlük yaşam tarzı ve el sanatı uğraşları ile kendine özgü gelenek ve göreneklere sahip olan Çomakdağ-Kızılağaç köyü de yöreye gelen ziyaretçilerin beklentilerine cevap verebilecek potansiyele sahiptir. Çomakdağ-Kızılağaç köyünde yakın zamanda başlayan kırsal turizm faaliyetlerinden en önemlisi geleneksel olarak 4 gün süren düğün törenlerinin seyahat acentelerince turlarla köye getirilen turist gruplarına 2 saatlik kısa bir gösteri halinde sunulmasıdır. Bununla birlikte yöresel yemeklerin ikramı ve köye ait bazı etnografik ürünlerin sergilenmesi amacıyla düzenlenen bir mekanın gezdirilmesi de diğer etkinliklerdir. Kadınların uğraşları sonucu ortaya çıkan el emeği ve göz nuru el sanatı ürünlerinin geleneksel giysiler aracılığı ile sergilenmesi, ayrıca satışının yapılması da köyde gerçekleştirilen kırsal turizm faaliyetleri arasında yer almakta ve önem taşımaktadır. Bu çalışmada köyde yaşayan ve el sanatları ile uğraşan Çomakdağ-Kızılağaç köyü kadınlarının yöresel el sanatları uğraşları belirlenmiş ve bu el sanatlarının köyde yürütülen kırsal turizm faaliyetleri içerisindeki yeri incelenerek bu faaliyetlerin el sanatları üzerine etkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Çomakdağ- Kızılağaç, kırsal turizm, el sanatları.

ABSTRACT

Consumers who prefer rural tourism want to know agricultural production, historical features and local cultures of the district. Local handicrafts are very important elements of local culture. Çomakdağ-Kızılağaç village has specific features such as wearing apparel of women, architectural structure of houses, weddings, casual life style. Also it has a potential for visitors expectations. Rural tourism activities in Çomakdağ-Kızılağaç village is not old history. One of the rural tourism activity is traditional wedding ceremonies that continued for 4 days. Travel tours brought tourists to the village and present a short two-hour demonstration. Other activity is shown around the place to serve local foods and exhibit some ethnographic products of the village. Exhibition and sale of handicraft products made by traditional clothes of the village in the other activities in rural tourism. In this study handicraft activities of women who live in Çomakdağ-Kızılağaç village was determined. Also the share of handicraft activities within rural tourism activities were examined. Finally the effects of rural tourism activities on handicraft activities were evaluated.

Keywords: Çomakdağ-Kızılağaç, rural tourism, handicraft.

¹ Muğla Üniversitesi Milas Sıtkı Koçman MYO, El Sanatları Bölümü, semaetikan@mynet.com.

² Muğla Üniversitesi Milas Sıtkı Koçman MYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, tayfunc@mu.edu.tr.

1.GİRİŞ

Kırsal turizm, Avrupa Birliği tarafından yapılan çalışmalarda “amacı tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça zaman geçirmek olan turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek, içecek ve diğer hizmetleri veren küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı küçük yerleşimlerde gerçekleştirilen faaliyetler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006:12). Kırsal alanlarda ortaya çıkan bir turizm çeşidi olarak kırsal turizm çok yönlü ve kompleks bir aktivitedir. Kırsal turizm, çiftlik turizmi, yeşil turizm veya yayla turizmi olmakla birlikte, doğa tatillerini ve özellikle de eko turizm, alışveriş, kayak, bisikletli ve atlı doğa gezileri, macera, rafting, spor, termal turizm, avcılık ve balıkçılık, sanat, tarih ve etnik yapıya endeksli bir turizm çeşididir (Soykan 2006:72,73, Çeken ve ark. 2007:7). Kırsal turizmi tercih eden tüketici yörenin tarımsal üretim, doğal ve tarihsel özelliklerinin yanı sıra yerel kültürünü de tanımak istemektedir. Bir bölgenin yerel kültürünü oluşturan kaynakların başında da yöresel el sanatları gelmektedir. Kadınlarının giyim-kuşamı, evlerinin mimari yapısı, düğünleri, günlük yaşam tarzı ve el sanatı uğraşları ile kendine özgü gelenek ve göreneklere sahip olan Çomakdağ-Kızılağaç köyü de yöreye gelen ziyaretçilerin beklentilerine cevap verebilecek potansiyele sahiptir.

Çomakdağ-Kızılağaç köyü, Muğla ili, Milas ilçesi sınırlarında yer alan 330 haneli ve 1190 nüfuslu bir köydür (Anonim 2010a, Anonim 2010b) (Şekil 1-7). Köy, Milas ilçesinin kuzeyinde yer alan Çomakdağ eteklerinde kayalık ve engebeli yamaçlar üzerine kurulmuş olup ilçe merkezine olan uzaklığı 16 km., Muğla iline olan uzaklığı ise 65 km’dir. Deniz seviyesinden yaklaşık olarak 360 m. yükseklikte yer almaktadır (Demir ve Ünal, 2005:21). Bu köyde yakın zamanda başlayan kırsal turizm faaliyetlerinden en önemlisi geleneksel olarak 4 gün süren düğün törenlerinin seyahat acentelerince turlarla köye getirilen turist gruplarına 2 saatlik kısa bir gösteri halinde sunulmasıdır. Bununla birlikte yöresel yemeklerin ikramı ve köye ait bazı etnografik ürünlerin sergilenmesi amacıyla düzenlenen bir mekanın gezdirilmesi de diğer etkinliklerdir. Köyde konaklama tesisi bulunmamaktadır. Turizm faaliyetlerinin daha kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla 8-12 yatak kapasiteli bir konaklama tesisinin inşaatına başlanmıştır. Ayrıca yöreye yakın Atalan ve Ağaçarası yaylalarında da doğa yürüyüşü organizasyonları planlanmaktadır.



Şekil 1. Çomakdağ-Kızılağaç köyü



Şekil 2. Çomakdağ-Kızılağaç köyü



Şekil 3. Çomakdağ-Kızılağaç köyünde bir ev (geleneksel mimariden bir görünüş)



Şekil 4. Çomakdağ-Kızılağaç köyünde bir ev (geleneksel mimariden bir görünüş)



Şekil 5. Köyün geleneksel baca mimarisinden bir örnek



Şekil 6. Baca üzerine yapılmış bir resim



Şekil 7. Geleneksel süslemeli bir kapı örneği

Kadınların uğraşları sonucu ortaya çıkan el emeği, göz nuru el sanatı ürünlerinin geleneksel giysiler aracılığı ile sergilenmesi ve ayrıca satışının yapılması da köyde gerçekleştirilen kırsal turizm faaliyetleri arasında yer almakta ve önem taşımaktadır.

Bu çalışmada Çomakdağ-Kızılağaç köyü kadınlarının yöresel el sanatları uğraşları belirlenmiş ve bu el sanatlarının köyde yürütülen kırsal turizm faaliyetleri içerisindeki yeri incelenerek bu faaliyetlerin el sanatları üzerine etkisi değerlendirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Araştırma Muğla ili, Milas ilçesi Çomakdağ-Kızılağaç köyünde yürütülmüştür. Araştırma materyalini köyde el sanatı ile uğraşan kadınlarla yapılan görüşmelerden sağlanan bilgiler, üretilen el sanatlarının fotoğrafları ve kırsal turizm konusunda yapılan çalışmalar oluşturmaktadır.

2.2.Yöntem

Köyde yaşayan ve el sanatları ile uğraşan 32 kadın ile yapılan görüşmeler sonucunda uğraştıkları el sanatları belirlenmiştir. Ayrıca bu el sanatlarının eski ve yeni örnekleri fotoğraflarla belgelenmiştir. Fotoğraflar yörede araştırma sırasında bizzat araştırmacılar tarafından çekilmiştir. Bu nedenle şekillerin açıklamalarının sonunda kaynak gösterimi yapılmamıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Çomakdağ - Kızılağaç Köyü El Sanatları

El sanatı belli bir geçmişi, orijini olan kuşaktan kuşağa öğrenilerek günümüze gelen, günümüzde eğitimi verilen, görsel ve sanatsal değere sahip, el ile belli bir üretim tekniği kullanılarak ya da sermaye ve tesis gerektiren ticari ya da bireysel amaçlı turistik ve otantik kullanım ve hatıra eşyası üretimine dayalı uğraşların ortak adıdır (Ölmez ve Etikan, 2008:381). Kırsal alanda da daha çok kadının tarımdan arta kalan zamanlarında çoğunlukla tarımsal hammaddeyi değerlendirerek geleneksel bir üretim tekniği ile ortaya koyduğu ürünlerdir (Çukur ve Etikan, 2011:310).

Çomakdağ-Kızılağaç köyü kadınlarının geleneksel giysilerinin süslenmesinde kullanılan boncuk ve yaneş işi ile ipekli dokumacılık da yörenin uzun süredir var olan geleneksel el sanatı uğraşlarındanındır.

Boncuk işi; geleneksel giysilerden içe giyilen uzun gömleğin yaka ve kol uçlarının, başa örtülen ve “çemperi” denilen örtünün altında kalan fes biçimindeki başlığın çene altından geçen ince şerit bağının ve yine geleneksel giyside arkada bele takılan kuşağın üzerinden sarkıtılan uzun dikdörtgen nazarlığın süslenmesi amacıyla yapılmaktadır. Boncuk işinde ayrıca renkli pullar da kullanılmaktadır (Şekil 8-11) (Demir ve Ünal, 2005:59, Çukur ve Etikan, 2011:310).



Şekil 8. Geleneksel giysilerden içe giyilen gömleğin kol uçlarına yapılan boncuk işi



Şekil 9. Geleneksel giysilerden içe giyilen gömleğin kol uçlarına yapılan boncuk işi. (yapım aşamasında)



Şekil 10. Boncuk işi ile süslenmiş geleneksel giysilerden başa giyilen fes biçimindeki başlık ve ince şerit şeklindeki bağcı



Şekil 11. Geleneksel giyside arkada belden sarkan nazarlık

Yaneş işleme; yine geleneksel giysilerden alta giyilen şalvarın paçalarının her iki yana bakan kısımlarının süslenmesi amacıyla yapılır. Genel olarak 40x50 cm boyutlarında pamuklu dikdörtgen bir kumaş yüzeyinde boşluk kalmayacak şekilde, ipek ipliği ile yörenin geleneksel motifleri kullanılarak işlenir ve her iki paçanın dışa bakan yanlarına dikilir (Şekil 12-15). İşlemede kullanılan ipek ipliklerin renkleri canlı ve parlaktır. Genellikle kırmızı, lacivert, sarı ve yeşilin tonları kullanılır (Ak, 2004:30, Sevinç, 2006:117, Çukur ve Etikan, 2011:311).



Şekil 12. Bir çift yaneş işleme



Şekil 13. Çomakdağ-Kızılağaç köyünden yaneş işleyen bir kadın



Şekil 14. Geleneksel giysilerden şalvar ve her iki paçasının yan kısımlarına dikilmiş yaneş işlemeli kumaşlar



Şekil 15. Geleneksel giyside yaneş işleme ve ayrıntısı

İpek böceği üretimi ve ipekli dokumacılık da yörenin geleneksel uğraşlarından ve çok eski geçim kaynaklarından biridir. Bugün köyde birçok hane ipekböceği yetiştiriciliği yapmakta ve ipek ipliği üretmektedir. Ancak ipekli dokuma işi yapan kadın sayısı azalmıştır. Köyün tüm üretimini sadece dört kadın dokumaya dönüştürmektedir. İpekli dokumalar en çok “çemper” denilen başörtüsünde kullanılmaktadır (Şekil 16-18) (Çukur ve Etikan, 2011:312).



Şekil 16. Çomakdağ-Kızılağaç köyünden ipek dokuyan bir kadın



Şekil 17. İpek dokuma



Şekil 18. “Çemper” denilen ipekli baş örtüsünün önden ve arkadan görünüşü

Köyde 2007 yılında Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü işbirliğinde “El Sanatlarını ve Sanatkarlarını Destekleme Projesi” kapsamında “Geleneksel Giysili Çomakdağ Bez Bebek Projesi” başlatılmıştır (Anonim, 2008). Kültürel nitelikli folklorik bebek üretmek amacıyla başlatılan bu projede 4 ay eğitim, 3 ay da üretim olarak planlanan sürecin sonunda 3 usta öğretici ve 23 kursiyer

sertifika almıştır. Köy kadınının atıl iş gücünün üretime yönlendirilmesi ve geleneksel giysilerin Çomakdağ bebekleri ile geleceğe taşınması açısından önemli olan bu proje sonunda folklorik bez bebek üretimi de köyün önemli el sanatı ürünleri arasında yerini almıştır (Şekil 19) (Çukur ve Etikan, 2011:312).



Şekil 19. Çomakdağ-Kızılağaç köyünde üretilen yapma bez bebek (önden ve arkadan görünüm)

3.2. Kırsal Turizm Faaliyetlerinin Etkisi ile El Sanatlarında Görülen Değişim

Çomakdağ-Kızılağaç köyü de Anadolu'nun birçok köyü gibi kendine özgü geleneklere sahip ve bunları yaşatmak, gelecek kuşaklara aktarmak için çaba gösteren bir köydür. Bu amaçla 2004 yılında *Çomakdağ-Kızılağaç Köyü ve Havalisi Kültür, Turizm, Araştırma ve Geliştirme Derneği* (ÇOKDER) adı altında bir dernek kurulmuş ve bu dernek tarafından bazı çalışmalar, Muğla Valiliği, Milas Kaymakamlığı, İlçe Kültür ve Turizm Müdürlüğü gibi kurumların desteğini de alarak yürütülmüştür. Bu çalışmalardan biri de köyün yabancı turist gruplarının gezi güzergahına alınması ve bu şekilde köyü ziyaret eden turistlere köyün gezdirilmesi, geleneksel yemeklerinin ikram edilmesi ve gerçekte 4 gün süren geleneksel düğün töreninin birkaç saatlik bir gösteri halinde sunulmasıdır. Turist gruplarının bu ziyaretleri sırasında el sanatları ile uğraşan kadınlar da

ürettikleri bu ürünleri genellikle köy meydanında yere ya da düz bir zemin üzerine sererek turistlerin beğenisine sunup pazarlamaktadırlar (Şekil 20-22).



Şekil 20. Çomakdağ-Kızılağaç köyünde üretilen el sanatı ürünlerinin köye gelen turistlere pazarlanması



Şekil 21. Çomakdağ-Kızılağaç köyünde üretilen el sanatı ürünlerinin köye gelen turistlere pazarlanması



Şekil 22. Çomakdağ-Kızılağaç köyünde üretilen el sanatı ürünlerinin köye gelen turistlere pazarlanması

Ancak geçmişten bugüne geleneksel giysilerin hazırlanması ve süslenmesi amacıyla uğraşılan yöre el sanatları bugün bu amacından uzaklaşmış ve ticari bir faaliyet halini almıştır. Bunun sonucunda da el sanatlarının şeklinde, boyutunda ve fonksiyonunda değişiklikler başlamıştır.

Boncuk işi geçmişte sadece kadınların geleneksel giysilerinden içe giyilen uzun gömleğin ve başa giyilen fes biçimindeki başlığın ince şerit şeklindeki bağcığının süslenmesinde kullanılan bir el sanatı uğraşısı olmuştur (Şekil 8-10). Bununla birlikte yine geleneksel giyside, arkada belden sarkıtılan nazarlık da boncuk işi ile bezenerek süslenmiştir (Şekil 11). Bugün ise başlatılan turizm

faaliyeti sonucunda köye gelen turistlere pazarlanması amacıyla boncuk işleri şekil ve boyut değiştirilerek, aynı geleneksel üretim tekniği ile farklı fonksiyonlara sahip ürünlere dönüşmüştür. Bileklik, boyunluk, duvar süsü, nazarlık, çanta, telefonluk, kemer bu şekilde üretilen ürünlerden bazılarıdır (Şekil 23-29).



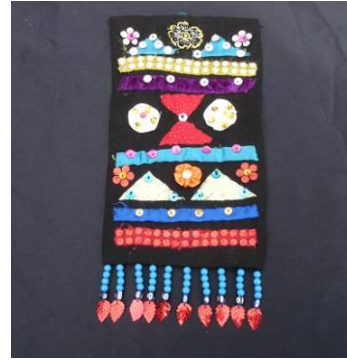
Şekil 23. Boncuk ve pul işi ile üretilmiş çeşitli boyutta bileklikler



Şekil 24. Boncuk ve pul işi ile üretilmiş çanta



Şekil 25. Boncuk ve pul işi ile üretilmiş nazarlık



Şekil 26. Boncuk ve pul işi ile üretilmiş nazarlık (geleneksel giysideki nazarlıktan esinlenerek duvar süsü olarak üretilmiş)



Şekil 27. Boncuk ve pul işi ile üretilmiş telefonluk



Şekil 28. Boncuk ve pul işi ile üretilmiş duvar süsü



Şekil 29. Boncuk ve pul işi ile üretilmiş kemer

Boncuk işi gibi yaneş işleme de yine geleneksel giysilerin süslenmesi amacıyla uğraşılan bir el sanatıdır. 40x50 cm boyutlarında pamuklu dikdörtgen bir kumaş yüzeyinde boşluk kalmayacak şekilde, ipek ipliği ile yörenin geleneksel motifleri kullanılarak işlenir ve alta giyilen şalvarın her iki paçasının dışa bakan yanlarına dikilir (Şekil 12-15). Geleneksel giyside üç-beş entari denilen üst giysisinden sonra şalvarın aşağıda görünen kısmının süslenmesi amacıyla yapılan ve yörenin gelenekli el sanatı uğraşlarından olan yaneş işleme de bugün farklı fonksiyonlara sahip ürünlerin üretilmesinde kullanılmaktadır. Duvar panosu, cüzdan gibi ürünlerin hazırlanmasında eski işlemler kullanılırken bu amaçla yeniden aynı geleneksel teknikle işleme de yapılmaktadır (Şekil 30-31).



Şekil 30. Eski yaneş işlemelerle oluşturulmuş duvar panoları



Şekil 31. Eski yaneş işlemelerle oluşturulmuş cüzdan

Yörenin geleneksel uğraşlarından ipekli dokumacılık çok eski geçim kaynaklarından biridir. Ancak günümüzde ipekli dokuma işi yapan kadın sayısı giderek azalmıştır. Köyde sadece dört kadın bu uğraşmayı devam ettirmektedir. İpekli dokumalar en çok “çempere” denilen başörtüsünde kullanılmaktadır (Şekil 16-18). Halen bu amaçla dokunan ve kullanımı devam eden bu ipek kumaşların artık köyün yerli ve yabancı turiste açılması ile masa örtülük kumaş olarak pazarlanması da yaygınlaşmıştır (Şekil 32).



Şekil 32. Masa örtülük amacıyla üretilen ve pazarlanan ipek kumaş

Köyün geleneksel kadın giysilerinin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından bir proje kapsamında başlatılan “yapma bez bebek” çalışması da yöre kadınlarınca büyük ilgi görmüş ve köyün el sanatı uğraşmaları arasında yer almıştır (Şekil 19). Kadınların bir kısmı açılan kursa katılarak sertifika almış bir kısmı da kendi

çabaları ile bu uğraşmayı öğrenmişlerdir. Köy kadınının atıl iş gücünün üretime yönlendirilmesi ve kadına ek bir gelir sağlaması açısından da önemli olan bu çalışma geleneksel el sanatları arasında yer almamakla birlikte köye gelen turist gruplarına diğer el sanatları ile birlikte pazarlanmaktadır.

4. SONUÇ

Gelişen ve değişen teknoloji ve beraberinde getirdiği yaşam koşulları birçok el sanatımızı da olumsuz etkilemiştir. Bu etkileme bir kısım el sanatlarının yok olmasına neden olurken bir kısmının da koşullara ayak uydurarak devam etmesine yol açmıştır. Bunlardan bazıları bugün ancak birkaç usta ile devam ettirilmektedir. Ancak değişimi durdurmak mümkün değildir. Zaman geçtikçe hayat devam ettikçe değişim devam edecektir. Sosyal ve kültürel yapıda gerçekleşecek her türlü değişim de el sanatlarının varlığını nasıl devam ettireceği konusunda kaçınılmaz bir şekilde belirleyici olacaktır.

Çomakdağ-Kızılağaç köyünde de el sanatı uğraşmaları aynı süreçten geçmiştir. Köyün sosyal ve kültürel yapısında diğer faktörlerin yanı sıra kırsal turizm faaliyetlerinin etkisi ile de başlayan değişim el sanatlarında da değişime neden olmuştur. Geleneksel el sanatı uğraşmaları köye gelen turiste yapılacak satış ön planda tutularak cüzdan, pano, kemer, bileklik vb. gibi farklı fonksiyonlarda ürünlere dönüşmüş ve bunun sonucunda geleneksel halinden farklı şekil ve boyutlarda üretilmeye başlanmıştır.

Yerli ve yabancı turist evine dönerken hem anı olarak hem de yakınlarına hediye olarak amacıyla götürmek üzere gittiği ülkenin, yörenin kültürünü yansıtan, taşıma açısından elverişli ürünler satın almayı tercih eder. Köyün el sanatı uğraşmaları yaşadığı değişim ile bu isteğe cevap verebilecek hale dönüşmüştür. Ancak ülkemizin ve kültürümüzün tanıtımı açısından sevindirici olan bu gelişme yöre el sanatlarının geleneksel üretimi ve kullanımı açısından üzücüdür ve bir kayıp olarak görülmelidir. Çünkü zaman içerisinde bu el sanatları geleneksel kullanımından uzaklaştıkça köy de sahip olduğu kültürel değerden uzaklaşacaktır. Bununla birlikte 2007 yılında Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından bir proje kapsamında başlatılan ve köyün el sanatı uğraşmaları arasına giren “yapma bez bebek” çalışması ile geleneksel kıyafetlerin yaşatılacak ve beraberinde kıyafetleri oluşturan el sanatlarının da devam ettirilecek olması sevindiricidir.

KAYNAKLAR

- Ahipaşaoğlu, S., Çeltek, E., (2006). *Sürdürülebilir Kırsal Turizm*, Gazi Kitabevi. Ankara.
- Ak, H.İ., (2004). *İlçemiz Milas*, Çaba Yayınları, İzmir.
- Anonim (2008). *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2007 Yılı Faaliyet Raporu*, Strateji Geliştirme Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim, (2010a). Çomakdağ-Kızılağaç köyü muhtarlık kayıtları.
- Anonim, (2010b). ÇOKDER (Çomakdağ-Kızılağaç Köyü ve Havalisi Kültür, Turizm, Araştırma ve Geliştirme Derneği) kayıtları
- Çeken H., Karadağ, L., Dalgın D., (2007). “Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye’ye Yönelik Teorik Bir Çalışma”, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1),
- Çukur, T., S. Etikan, (2011). “Kırsal kadının el sanatı faaliyetlerinin kırsal kalkınmaya katkısı üzerine bir araştırma”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 6, Number:3.
- Demir, D., Ünal, S., (2005). Ege’de Bir Köy Çomakdağ-Kızılağaç Üzerine Sosyal ve Kültürel Bir Değerlendirme, *Milas Kaymakamlığı Kültür Yayınları No:1*, Milas.
- Ölmez, F. N., Etikan, S., (2008). “Kavramsal açıdan el sanatları sorunsalı” , *I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları – 1. Ankara.
- Sevinç, B. (2006). “Milas Çomakdağ Köylerinde Yapılan Dokumalar ve Yaneşler”, *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Bildiriler Cilt 1. İzmir.
- Soykan, F., (2006). “Avrupa’da kırsal turizme bakış, kazanılan deneyim”, *II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*.